

13^ο Μάθημα

2.2 Αρχαϊκή Εποχή (750 - 480 π.Χ.)

(σελ. 84-86)

- Αρχαϊκή Εποχή (750- 480 π.Χ.): έναρξη της οικονομικής, πολιτικής και πολιτιστικής εξέλιξης του ελληνικού κόσμου
- 8^{ος} αι. π.Χ. → Αντιμέτωπιση της κρίσης της ομηρικής εποχής με την οργάνωση των πόλεων- κρατών και το Β΄ ελληνικό αποικισμό.
- 7^{ος} - 6^{ος} αι. π.Χ. → πνευματικές αναζητήσεις- διαμόρφωση του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού
- 480 π.Χ. → τέλος των περσικών πολέμων

Η γένεση της πόλης - κράτους

- Ορισμός : η έννοια του χώρου και της οργανωμένης κοινότητας ανθρώπων κάτω από μια εξουσία.
- Συστατικά στοιχεία :
  - από άποψη γεωγραφική : “πόλις - άστυ”
ύπαιθρος χώρα
  - από άποψη οργανωτική : πολίτες
πολίτευμα
- Επιδιώξεις / προϋποθέσεις :
  - Ελευθερία: αγώνας για ανεξαρτησία, υπεράσπιση της ελευθερίας
  - Αυτονομία: συμμετοχή στη διακυβέρνηση με νόμους που είχαν θεσπιστεί από τους πολίτες
  - Αυτάρκεια: συμμετοχή στην παραγωγή για την κάλυψη αναγκών

Η σημασία του θεσμού της πόλης – κράτους

- Γενεσιουργός δύναμη των επιτευγμάτων και της πολιτισμικής πορείας του ελληνισμού (δημοκρατία, ποίηση, θέατρο, φιλοσοφία, ρητορεία, πολεοδομία, επιστήμη)
- Ανάπτυξη πολιτικής δραστηριότητας (ελευθερία, αυτόβουλη δράση)
- Η έννοια του «πολίτη» και της «πολιτικής» αποκτούν υπόσταση
- Κίνητρο που οδηγούσε στον πατριωτισμό με έντονο τοπικιστικό πνεύμα (συχνά εμφύλιες συγκρούσεις, δυσκολία ένωσης των Ελλήνων)

Η οικονομική και κοινωνική οργάνωση

- Αυτονόμηση τμημάτων των ελληνικών φύλων → μόνιμη εγκατάσταση → δημιουργία πόλεων- κρατών στα παράλια Μ. Ασίας κατά τον πρώτο ελληνικό αποικισμό
- Διαφορετική η πορεία σχηματισμού της πόλης- κράτους στον ελλαδικό χώρο:
  - ανεξαρτητοποίηση τμημάτων διαφορετικών φύλων και μεταξύ τους οργάνωση
  - Συνοικισμός:
    - ένωση γειτονικών κοινοτήτων σε ενιαίο χώρο
    - απομάκρυνση ομάδων από κώμες (χωριά) και συγκρότηση ενιαίας διοίκησης

Ερωτήσεις:

1. Ποια εποχή ονομάζεται αρχαϊκή και γιατί;
2. Τι δηλώνει ο όρος « πόλη- κράτος»; Κάτω από ποιες προϋποθέσεις μπορεί να οργανωθεί η πόλη- κράτος;
3. Τι εννοούμε λέγοντας ότι η γεωγραφία, η οργάνωση και το πολίτευμα αποτελούν συστατικά στοιχεία της πόλης- κράτους;
4. Ποιες είναι οι βασικές επιδιώξεις και προϋποθέσεις της ύπαρξης της πόλης- κράτους; Να τις αναλύσετε.
5. Ποιες πιθανές εκδοχές παραπέμπουν στη δημιουργία των πόλεων- κρατών;
6. Με βάση τις ιστορικές σας γνώσεις και το παράθεμα 5 (σχολ. βιβλίο σελ. 84), να αναφερθείτε στους σκοπούς που εξυπηρετούσε ,σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, η συγκρότηση της πόλης- κράτους.
7. Με βάση το παράθεμα 7 (σχολικό βιβλίο σελ.86), να αναφερθείτε στον τρόπο ζωής των κατοίκων της Αττικής πριν από τη συγκρότηση της πόλης- κράτους της Αθήνας, σύμφωνα με το Θουκυδίδη.
8. Γιατί οι επιδιώξεις της πόλης- κράτους ήταν εμπόδιο για την οργάνωση των Ελλήνων σε ενιαίο κράτος;

Παράθεμα 1

Η συγκέντρωση της γης σε λίγα χέρια

Συναντάμε σε διάφορες περιστάσεις, πόλεις που παίρνουν μέτρα για να περιορίσουν τη συγκέντρωση της γης: για παράδειγμα, απαγορεύουν την πώληση του τμήματος της πατρικής κληρονομιάς (Λευκάδα) ή δεν επιτρέπουν την πώληση παρά σε περιπτώσεις προφανούς ανάγκης (Λοκροί). Αντίθετα, βλέπουμε τον Ησίοδο να συμβουλεύει τον αδερφό του Πέρση να φροντίζει ώστε να αγοράζει την περιουσία των άλλων. Επίσης, στις αρχές του 6ου αιώνα, όταν διαδόθηκε στην Αθήνα ότι ο Σόλων θα καταργήσει τα χρέη,

14^ο Μάθημα

Η κρίση του ομηρικού κόσμου (σελ. 87- 88)

(σελ.87- 88)

- Τέλη 9^{ου} αι. π.Χ. σταθερή πληθυσμιακή αύξηση των ομηρικών κοινοτήτων που οδήγησε σε οικονομική κρίση
- Οικονομική κρίση → περιορισμένες εκτάσεις καλλιεργήσιμης γης
→ περιορισμένα μέσα εκμετάλλευσης
→ συγκέντρωση γης σε λίγους
→ απουσία εργασιακής ειδίκευσης
→ έλλειψη άλλων πόρων πέρα από την εκμετάλλευση της γης.
- **Βασιλιάς:** περιορισμός βασιλικής εξουσίας και έλλειψη οργανωμένου στρατού → αύξηση της δύναμης των ευγενών
- **Ευγενείς** (*αγαθοί, άριστοι, ευπατρίδες, εσθλοί*) :
  - ενασχόληση με σωματική άσκηση και καλλιέργεια πνεύματος
  - εκτρέφουν άλογα (ιππείς)
  - βρίσκονται σε συνεχή πολεμική ετοιμότητα
- **Πλήθος** (*όχλος, κακοί*) :
  - μικροί και μεσαίοι καλλιεργητές και ακτήμονες
  - μετέπειτα ενασχόληση με βιοτεχνία, εμπόριο, ναυτιλία
  - δεν εξισώθηκαν εξαρχής πολιτικά με τους ευγενείς
- **Δούλοι:**
  - αντίληψη ότι ο πολίτης πρέπει να είναι απαλλαγμένος από τις εργασίες για να ασχολείται μόνο με τα κοινά
  - αύξηση του αριθμού τους εξαιτίας χρεών προς τους ευγενείς (Αθήνα) ή κατακτητικών πολέμων (Σπάρτη)

Η αντιμετώπιση της κρίσης

- Οι λύσεις :
  - ανάπτυξη βιοτεχνίας και εμπορίου (Αθήνα)
  - κατακτητικοί πόλεμοι και εδαφική επέκταση (Σπάρτη)
  - ίδρυση αποικιών (Κόρινθος)
- Διατήρηση φυλετικής οργάνωσης (Ήπειρος , Μακεδονία)

Ερωτήσεις:

1. Πού οφείλεται η κρίση του ομηρικού κόσμου;

15^ο Μάθημα

Ο δεύτερος αποικισμός (8^{ος} - 6^{ος} αι. π. Χ.)

(σελ. 88-92)

- **Ο όρος αποικισμός:**
  - ο ρ. αποικίζω (στέλνω μακριά από τον οίκο, την πατρίδα)
  - ο δηλώνει την αναγκαστική μετακίνηση, την εγκατάσταση σε άλλη περιοχή και τη δημιουργία νέας πόλης
- Διαφορές μεταξύ των δυο αποικισμών :
  - ο **Α΄ αποικισμός** → μετακινήσεις / μεταναστεύσεις φύλων λόγω της εισβολής των Δωριέων που είχαν δεχτεί
  - ο **Β΄ αποικισμός** → επιχείρηση οργανωμένη εξολοκλήρου από τη μητρόπολη για την επίλυση των οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων.
  - ο **Α΄ αποικισμός** → εξάπλωση στα νησιά του Αιγαίου και τις δυτικές ακτές της Μ. Ασίας.
  - ο **Β΄ αποικισμός** → εξάπλωση στη Μεσόγειο και τον Εύξεινο Πόντο
- **Τα αίτια :**
  - ο Η στενοχωρία
  - ο Η έλλειψη πρώτων υλών- μετάλλων
  - ο Η αναζήτηση νέων αγορών
  - ο Οι εσωτερικές πολιτικές κρίσεις
  - ο Οι γνώσεις για τους θαλάσσιους δρόμους και τις περιοχές εγκατάστασης.
  - ο Ο ριψοκίνδυνος χαρακτήρας των Ελλήνων
- **Η εξάπλωση :** Μεσόγειος και Εύξεινος Πόντος
- **Οι επιπτώσεις :**
  - α) οικονομία :
    - ο κοπή και χρήση νομίσματος → κύριο μέσο συναλλαγής
  - β) κοινωνία :
    - ο πολίτες πλούσιοι από το εμπόριο και τη βιοτεχνία διεκδικούν μερίδιο στην άσκηση της εξουσίας.
    - ο ανάγκη για περισσότερα και φθηνότερα χέρια- ανάπτυξη δουλείας
    - ο δούλοι αργυρώνητοι (αγορασμένοι)

15^ο Μάθημα

Ο δεύτερος αποικισμός (8^{ος} - 6^{ος} αι. π. Χ.)

(σελ. 88-92)

- **Ο όρος αποικισμός:**
  - ο ρ. αποικίζω (στέλνω μακριά από τον οίκο, την πατρίδα)
  - ο δηλώνει την αναγκαστική μετακίνηση, την εγκατάσταση σε άλλη περιοχή και τη δημιουργία νέας πόλης
- Διαφορές μεταξύ των δυο αποικισμών :
  - ο **Α΄ αποικισμός** → μετακινήσεις / μεταναστεύσεις φύλων λόγω της εισβολής των Δωριέων που είχαν δεχτεί
  - ο **Β΄ αποικισμός** → επιχείρηση οργανωμένη εξολοκλήρου από τη μητρόπολη για την επίλυση των οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων.
  - ο **Α΄ αποικισμός** → εξάπλωση στα νησιά του Αιγαίου και τις δυτικές ακτές της Μ. Ασίας.
  - ο **Β΄ αποικισμός** → εξάπλωση στη Μεσόγειο και τον Εύξεινο Πόντο
- **Τα αίτια :**
  - ο Η στενοχωρία
  - ο Η έλλειψη πρώτων υλών- μετάλλων
  - ο Η αναζήτηση νέων αγορών
  - ο Οι εσωτερικές πολιτικές κρίσεις
  - ο Οι γνώσεις για τους θαλάσσιους δρόμους και τις περιοχές εγκατάστασης.
  - ο Ο ριψοκίνδυνος χαρακτήρας των Ελλήνων
- **Η εξάπλωση :** Μεσόγειος και Εύξεινος Πόντος
- **Οι επιπτώσεις :**
  - α) οικονομία :
    - ο κοπή και χρήση νομίσματος → κύριο μέσο συναλλαγής
  - β) κοινωνία :
    - ο πολίτες πλούσιοι από το εμπόριο και τη βιοτεχνία διεκδικούν μερίδιο στην άσκηση της εξουσίας.
    - ο ανάγκη για περισσότερα και φθηνότερα χέρια- ανάπτυξη δουλείας
    - ο δούλοι αργυρώνητοι (αγορασμένοι)

16^ο Μάθημα

Τα πολιτεύματα (σελ. 92- 94)

- **Βασιλεία:**
  - Παρακμή και πτώση της βασιλείας → δημιουργία των πόλεων-κρατών – επικράτηση ευγενών και εγκαθίδρυση αριστοκρατικών πολιτευμάτων
  - Η βασιλεία παραμένει σε περιοχές που διατηρούν τη φυλετική οργάνωση (Ήπειρος, Μακεδονία)
- **Αριστοκρατία:**
  - η εξουσία στα χέρια των αρίστων (άντληση δύναμης από την καταγωγή τους και την κατοχή γης)
  - Κρίση της αριστοκρατίας:
    - οικονομικές εξελίξεις (ανάπτυξη εμπορίου και βιοτεχνίας)
    - η οπλική φάλαγγα (ανάπτυξη της ιδέας της ισότητας και ως προς την άσκηση της εξουσίας)
  - Τέλη 7^{ου} αρχές 6^{ου} αι.: όξυνση ανταγωνισμού μεταξύ ευγενών και πλουσίων-πλήθους
  - Αντιμέτωπιση της κατάστασης από τους νομοθέτες ή αισυμνήτες: ευγενείς → καταγραφή νόμων
- **Ολιγαρχία/ τιμοκρατία:**
  - κριτήριο διάκρισης των πολιτών: « τα τιμήματα» (εισόδημα)
  - η επικράτηση των ολίγων δεν έδωσε λύση στα προβλήματα
- **Τυραννίδα:**
  - Ευγενείς, ηγέτες κατώτερων κοινωνικών ομάδων, που κατόρθωσαν να καταλάβουν την εξουσία
  - Ορισμένοι αναδείχθηκαν σε καλούς ηγέτες (π.χ. ο Πεισίστρατος στην Αθήνα)
  - Τέλη 6^{ου} αι. π.Χ. : πτώση τυραννικών καθεστώτων
- **Δημοκρατία:**
  - Μεταρρύθμιση του Κλεισθένη
  - Κυρίαρχο όργανο η εκκλησία του Δήμου
  - Χαρακτηριστικά:
    - **ισηγορία** (η δυνατότητα ελεύθερης διατύπωσης μιας άποψης)

- **ισονομία** (η συμμετοχή στη διαμόρφωση και ψήφιση νόμων)

Ερώτηση:

Με βάση τις ιστορικές σας γνώσεις και το παράθεμα 10, σελ. 94 του σχολικού βιβλίου να αναφερθείτε στην προσφορά των τυραννικών καθεστώτων, σύμφωνα με τον Θουκυδίδη.

Παράθεμα 1

Αντιπαραβολή μοναρχίας και τυραννίας

"... Παραμένει αληθινό πως οι εξελεγμένες ελληνικές πόλεις ήταν εχθρικές στην ιδέα της μοναρχίας, κι αυτό ήταν ένα αίσθημα στο οποίο μπορούσαν να κάνουν έκκληση οι πολιτικοί ρήτορες ... Ο Ισοκράτης στον Πανηγυρικό του το 380 π. Χ., κατηγορεί τους Σπαρτιάτες γιατί υποστηρίζουν τόσο τον Διονύσιο, τύραννο των Συρακουσών όσο και τον Αμύντα, βασιλιά της Μακεδονίας: προφανώς στηρίζεται στο γεγονός ότι βρίσκει στους αναγνώστες του μια γενική αντιπάθεια προς τα μοναρχικά καθεστώτα αυτά κάθεαυτά (Σόλων 9, Θέογνης 52, Ισοκράτης Πανηγυρ. 125-6) ... Ο Αριστοτέλης διακρίνει τη βασιλεία, σαν την αγαθή μορφή της μοναρχίας, από την τυραννία, που είναι η κακή μορφή της, αντίθεση που ο Ξενοφών αποδίδει στον Σωκράτη, δάσκαλο δικό του και του Πλάτωνα ... Στα χρόνια του Πλάτωνα ο κοινός τύπος φιλομοναρχικής επιχειρηματολογίας βρίσκεται στους λόγους του Ισοκράτη, Φίλιππος και Προς Νικοκλέα, αλλά αυτοί απευθύνονται στον βασιλιά Φίλιππο της Μακεδονίας και σ' έναν Κύπριο πρίγκιπα, δηλαδή σε άρχοντες απομακρυσμένων περιοχών όπου υπήρξε κάποια παράδοση μοναρχίας ... Έχει συχνά σημειωθεί πως στο υπέροχο κομμάτι για τους φιλοσόφους - βασιλιάδες στο 5ο βιβλίο της Πολιτείας (473 cε) ο Πλάτων εκθέτει τις απόψεις με πολύ δισταγμό και γνωρίζει πολύ καλά πως πρόκειται να πει κάτι παράξενο που προφανώς δεν θ' αρέσει στον κόσμο: το παράδοξο δεν βρίσκεται μόνον στην πρόταση του Πλάτωνα ότι θα πρέπει ν' ανατεθεί η διακυβέρνηση στους φιλοσόφους, αλλά εξίσου στην πρόταση του ότι θα πρέπει ν' ανατεθεί η διακυβέρνηση σε βασιλείς ... η άποψή του (Πλάτωνα) για μια ιδανική διακυβέρνηση από έναν αγαθό βασιλιά επέδρασε στους θεωρητικούς της πολιτικής, μ' έναν τρόπο που ήταν ίσως ακόμα πιο αξιοθαύμαστος επειδή κανείς εκείνη την εποχή δεν περίμενε να εφαρμοστεί αυτή η ιδέα σε μια ελληνική πόλη. Έτσι η έννοια του βασιλιά σώθηκε, από την κριτική πως οι μονάρχες φέρονταν καμιά φορά άσχημα. Εγκλήματα γίνονταν από τυράννους, όχι από βασιλείς, κι όταν στην πραγματικότητα (κι όχι στη θεωρία) οι Μακεδόνες βασιλιάδες κατέκτησαν τον ελληνικό και τον ασιατικό κόσμο, θεωρήθηκε αυτό η θεωρητική βάση για να τους δεχτούν, καθώς και ένας ξαφνικός καταιγισμός από φιλοσοφικές διατριβές "περί βασιλείας" παρουσιάστηκε,

A. Andrewes, *Η τυραννία στην Αρχαία Ελλάδα*, σελ. 37 κ.ε.

Ο πολιτισμός (σελ. 94 - 95)

- Ο ποιητικός λόγος:
  - ο αποκτά προσωπικό ύφος
  - ο εκφράζει βιώματα και συναισθήματα του ποιητή (λυρική ποίηση)
- Ο πεζός λόγος:
  - ο επιχειρεί να εξηγήσει τη δημιουργία του κόσμου και να αφηγηθεί ήθη και έθιμα δημιουργώντας τα πρώτα δείγματα ιστορικής γραφής
  - ο φυσικοί φιλόσοφοι (προσωκρατικοί)
  - ο ιστορική γραφή (Ηρόδοτος)
- Η τέχνη:
  - ο Δωρικός ρυθμός
  - ο Ιωνικός ρυθμός
  - ο κούροι – κόρες
  - ο μελανόμορφος – ερυθρόμορφος ρυθμός
- Η φιλοσοφία :
  - ο γένεση στην Ιωνία όπου και εντοπίζονται οι πρώτες πνευματικές και καλλιτεχνικές ανησυχίες
  - ο εξάπλωση στο μητροπολιτικό και αποικιακό ελληνικό χώρο
- Θρησκευτικές δοξασίες – λατρεία:
  - ο αποκρυστάλλωση θρησκευτικών δοξασιών και τρόπου λατρείας
  - ο κοινά σε πανελλήνιο επίπεδο τα χαρακτηριστικά της μορφής κάθε θεού
  - ο πανελλήνια, φημισμένα ιερά

Οι περσικοί πόλεμοι (σελ. 96 - 97)

- Αφορμή: η ιωνική επανάσταση (499 - 494 π.Χ.)
- Περσικές επιχειρήσεις:
  - ο Καταστροφή του περσικού στόλου στο ακρωτήριο του Άθω – υποταγή των Ελλήνων της Θράκης και της Μακεδονίας (492 π.Χ.)
  - ο Μάχη του Μαραθώνα (480 π.Χ.) – νίκη Αθηναίων και Πλαταιών – σημαντικός ο ρόλος του Μιλτιάδη

- ο Κατάκτηση του ελλαδικού χώρου από τον Ξέρξη με πολυπληθείς θαλάσσιες και χερσαίες δυνάμεις
- ο Συνέδριο της Κορίνθου (481 π.Χ.) – οργάνωση αμυντικής συμμαχίας
- ο Συγκρούσεις με τους Πέρσες – εγκατάλειψη του περσικού στρατού από τον ελλαδικό χώρο (480- 479 π.Χ.)
- ο Μάχη της Ιμέρας (480 π.Χ.) – αντιμετώπιση των Καρχηδονίων από τους Έλληνες της Δύσης

Επαναληπτικές Ασκήσεις κεφαλαίου:

1. Να χαρακτηρίσετε τις προτάσεις που ακολουθούν με την ένδειξη **Σ** (σωστό) ή **Λ** (λάθος) και να αιτιολογήσετε αυτές που θεωρείτε λανθασμένες.

α. Οι πρώτες πόλεις- κράτη πρέπει να σχηματίστηκαν στα παράλια της Μ. Ασίας στη διάρκεια του πρώτου αποικισμού.

β. Η συγκρότηση των πόλεων- κρατών δε συνδέεται άμεσα με τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες που επικρατούσαν στις ομηρικές κοινωνίες.

γ. Η ανάπτυξη του θεσμού της δουλείας δε συνδέεται με τις αντιλήψεις της πόλης- κράτους για το ρόλο του πολίτη.

δ. Οι κατακτητικοί πόλεμοι και η εδαφική επέκταση αποτέλεσαν μία από τις λύσεις που εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης των ομηρικών χρόνων.

ε. Οι αποικίες ήταν νέες πόλεις- κράτη των οποίων τόσο η οικονομία όσο και η οργάνωση εξαρτιόταν από τη μητέρα- πόλη.

στ. Το πολίτευμα της βασιλείας παρέμεινε μόνο σε περιοχές που διατήρησαν το φυλετικό τρόπο οργάνωσης και δε δημιούργησαν πόλεις- κράτη.

ζ. Ο ποιητικός λόγος κατά την αρχαϊκή εποχή αποκτά προσωπικό ύφος και εκφράζει βιώματα και συναισθήματα.

2. Να βάλετε σε κύκλο το γράμμα που αντιστοιχεί στη σωστή απάντηση:

1) Πρότυπο διαμόρφωσης του λατινικού αλφαβήτου υπήρξε το αλφάβητο που διέδωσαν οι:

α. Κορίνθιοι

β. Χαλκιδείς

γ. Ίωνες

δ. Δωριείς

